

SZALAI ATTILA

Egy igazi lengyel úr, aki magyarKonrad Sutarskit köszöntjük
85. születésnapján

„Senkid, barátod” – írja Csoóri Sándor megrendülésében magáról, de váteszként, a nemzet lelkiismeretét képviselve, országa sorsáért felelős, politikai értelemben hazafi költőként is, amikor 1981 tavaszán, épp Krakóban tartózkodva részt vett egy tüntetés-ként is felfogható nagygyűlésen, ahol a fő szónok Lech Wałęsa, az akkor már többmillió tagos „Szolidaritás” vezetője volt. Wałęsa felszólalását követően cédulákon kérdéseket lehetett feltenni írásban, amelyeket hangosbemondón felolvastak. Az egyik kérdés így kezdődött: „Vannak itt veletek magyarok is...” A felolvasó nem tudta befejezni a mondatot, mert „Ma-gya-rok, ma-gya-rok” hangvihar és taps szakította félbe. A cédulát a Csoóri társaságában levő történész és polonista költő, Kovács István írta, és juttatta fel a tribünre. Az az időszak volt ez, amikor a társadalom követelése a szabadság vonatkozásában hasonlóak voltak, mint 1956-ban, Lengyelországban és Magyarországon, és felcsillant a remény a teljes függetlenség elérésére.

Csoóriban ösztönösen felidéződik a két nemzet ezeréves, vagy talán még régebből datálódó barátságának szelleme és múltja, amit csak a költészet képes olyan tömören összefoglalni, ahogyan ő tette emlé-

kezetes versében, amelyet hamarosan a poézisban méltó társa, Tadeusz Nowak fordított lengyelre. „Lehetnek Rákóczi kis úrfid, lovatlanul, / templomaid falát támasztó diák, / hársfaillatú katona, aki most ér csak haza / egy hosszúra nyúló háborúból, / halottai a földben, ruha nélkül, / s fölötte fecskék, bódult bogarak és romvárosok égre vágódó füst-kalapja, / de hát kid vagyok, nagyhitű, sápadt ország? / Senkid, barátod, csalános magyar, / ki címeres utcáidon lödörög áfonya ízű délben”. Majd így folytatja: „mert érinteni akar, / mert szorítani, / tombolni veled levél- és sugár-zenére, /.../ túrni a tűrhetetlent, a legvadabb reményért sorban állva.”

És a sokezres tömeggel megtöltött téren – anélkül, hogy tudnának egymásról – ott van Konrad Sutarski is, aki, mint Csoóri lengyel kapcsolatairól szóló későbbi esszéjében írja, elcsodálkozott: milyen magyarok? Csak Budapestre történt visszaérkezése után tudta meg, kiknek volt köszönhető az említett esemény. Jól ismerte mindkettőjüket. Csoóri volt az, aki már 1973-ban azt írta *Egy lengyel költő Magyarországon* című tanulmányában, hogy „íz-ig-ve-ig lengyel, de homlokráncaiba a mi Alföldünk s Dunántulunk pora rakódik le”. Konrad Sutarski akkor már közel tíz éve hazánkban élt. Magyar költők verseit fordította lengyelre, ők viszonzásul az ő költeményeit ültették át magyarra, de önálló kötete magyar nyelven csak 1976-ban jelent meg Csoóri és Weöres Sándor támogatásának köszönhetően. „Hadd érezze, hogy itt, köztünk, Magyarországon is idehaza van” – indokolta a kezdeményezést Csoóri Sándor.

1965-től él Magyarországon az 1934. szeptember 21-én született, s más munkái mellett előbb a Lengyel Kulturális Központ programjainak szervezőjeként, majd igazgatójaként, később a Lengyel Múzeum élén dolgozó, ma is fiatalosan aktív író, költő, műfordító – és mérnök – Konrad Sutarski, aki ebben a hónapban ünnepelheti 85. születésnapját. A magyar–lengyel barátságot és kultúrát mindkét országban több mint fél évszázada szolgáló író hosszú ideje szerzője folyóiratunknak. A Magyar Napló Kiadó eddig összesen öt könyvét adta ki: *A Na podwójnej ziemi / Kettős hazában* (lengyel–magyar nyelvű versválogatás) 2005-ben; *Jak blisko / Mily közel* (határon túli magyar költészet. Lengyel–magyar nyelvű kötet Szczezan Woronowiczal és Bohdan Zadurával) 2007-ben; *Ha úgy tudnánk...* (versválogatás magyar fordításban) 2014-ben; *Powiekszenie ojczyzny / A haza kiterjesztése* (esszéisztikus elbeszélés) lengyelül és magyarul a Wschodnia Fundacja Kultury „Akcent”, Lublin és a Magyar Napló közös kiadásában 2016-ban; *Stacje ludzkiego sprzeciwu / Az emberi ellenállás stációi* (esszék és

versek) 2018-ban látott napvilágot. *A Lengyelország és Magyarország Európa védelmében* című tanulmánygyűjteménye jelenleg áll kiadás alatt. Konrad Sutarski életműve a történelemformáló ember etikai arcának és az emberiség iránti felelősségének a kérdéseit a jelenkori Európa, különösen Közép-Európa horizontjából értelmezi. Műveinek egyik alapkérdése, hogy az irodalmat alkotó embernek miért kell újra és újra kiállnia a társadalmi ügyek analízise és megválaszolása terepén a történelem elé. Munkásságának számos izgalmas kérdéséről 2019. szeptember 24-én a Petőfi Irodalmi Múzeumban az írók köszöntő konferencia ad számot a Lengyel Köztársaság Magyarországi Nagykövetsége, a Magyar Írószövetség, a Magyar PEN Club, a Magyar Napló, a Hitel szerkesztősége, a Magyar Országgyűlés Lengyel Nemzeti Szószólója, az Országos Lengyel Önkormányzat, valamint a Lengyel Kutatóintézet és Múzeum szervezésében. Szerzőnknek az alábbi összeállításunkkal kívánunk boldog születésnapot!

A fiatal lengyel mérnök és költő 1965-től érezhette ezt igazán. Öt évvel korábban, amikor poznańi munkahelyén autóbuzsós tanulmányi kirándulást szerveztek Csehszlovákiába és Magyarországra, még nem tudta, hogy további sorsát illetően egy életre elvettek a kocka. Budapesten, miután meglátogatták a ma már nem létező mezőgazdasági gép- és traktorgyárat, sikerült másik szenvedélyére, a kultúra világával való ismerkedésre is időt szakítania. Múzeumok és képtárak után a Gellért-hegy aljában kóborolva, a szemébe ötlött egy neoromán stílusú épület a hegy oldalában. Arra gondolt, hátha az is egy múzeum, ezért felkaptatott oda. Az ajtóban állva már látta, hogy tévedett, de kíváncsi volt, vajon az épület belülről is olyan különleges-e, mint kívülről. Kopogtatott, próbálta lenyomni a kilincset, de az nem engedett. Megnyomta a csengőt. Kinyílt az ajtó, és fiatal lányokkal találta magát szemben. Németül próbálta magyarázni, mit keres itt, de azok csak rázták a fejüket, hogy nem értik a szavát. Hátraszóltak, s odahívtak egy távolabb álló lányt, akivel már sikerült megértetnie magát. Ezzel a német nyelvű beszélgetéssel indult ismeretsége jövőendő feleségével, Györgyivel, aki akkor a Zeneakadémia zongora szakos hallgatója volt, és ott lakott az intézmény kollégiumában, amivé a kommunisták által befalazott Sziklatemplomhoz tartozó pálos kolostort alakították. A jóképű és elegáns lengyel fiatalembernek sikerült a csinos magyar lányt rávennie, hogy a továbbiakban ő mutassa meg neki a várost. Két évvel később összeházasodtak. A polgári esküvőt a közép-európai reneszánsz egyik gyöngyszemének számító poznańi városházán tartották, az egyházat pedig a Mátyás-templomban. Akkor még nem tudták, hogy harminckét évvel később az egyik szomszédos utcában fognak lakni. Györgyi két és fél év erejéig kipróbálta, milyen Lengyelországban lakni, ám végül Konradnak kellett tartósan hazát váltania, ha – Csoórral szólva – „érinteni akart, szorítani, tombolni levél- és szó-gár-zenére”.

Kezdetben, 1965-ben kalandnak fogta fel a magyarországi letelepedést, amelyből azonban hamarosan életfogytig szóló küldetés lett. Sutarski költőként aktív szereplőjévé vált a hazai és a lengyelországi irodalmi életnek, jelentős szerepet vállalt és vállal rendületlenül a két nemzet közötti barátság és kulturális kapcsolatok erősítésében. Két esszékötetében – a *Kettős hazában* (Magyar Napló, 2005) és *A haza kiterjesztése* (Magyar Napló, 2016) címűekben – vall arról, hogy új hazába költözése óta hogyan alakult és

egyesült benne a két haza fogalma, miként fest egy ember megsokszorozott élete, akit a sors szülőhazájából egy másik földre vitt. Lengyel és magyar kitüntetései mellett olyan elismeréseket tarthat számon, amelyek – ismét Csoóri Sándor szavait idézve – sorában tükröződnek: „Magyarországot viszi Lengyelországba, de saját hazáját is a hátán cipeli el hozzánk. Különleges, igen szép sors ez.”

Konrad Sutarski 1934. szeptember 21-én született Poznańban egy minisztériumi hivatalnok és egy tanárnő gyermekeként. Édesapját 1939-ben mozgósították, tartalékos tisztként esett szovjet hadifogságba, miután a Molotov–Ribbentrop paktum titkos záradéka értelmében a németek után a Szovjetunió is megtámadta Lengyelországot. Ő is egyike lett annak a 25 ezer lengyel tisztnek, hivatalnoknak, rendőrnek, akiket Sztálin pribékjei tarkólövessel végeztek ki 1940 tavaszán Katyńban, Sztarobelszkben, Kalinyinban és Harkovban. A német megszállás alatt édesanyjával együtt kitelepítették a III. Birodalomhoz csatolt Poznańból a lengyelek számára elkülönített Főkormányzóságba: 1945-ig a Czeszochowa melletti Widzówan, illetve Jackówan, falun lakott. A háború után visszatérhettek Poznańba, ott végezte a középiskolát, és a város műszaki egyetemén szerzett mezőgazdasági gépészmérnöki diplomát.

Sutarski élete szinte kezdettől fogva két fő ágon futott. Az egyik a műszaki tudományok világa volt, a másik az irodalomé. Poznańban a helyi mezőgazdasági gépgyárban dolgozott mint fejlesztőmérnök, majd egy mezőgép-kereskedelmi vállalat műszaki szervizének vezetője lett. 1964–65-ben Varsóba költözött, és a főváros agrártudományi egyetemének mezőgazdasági gépesítés tanszékén kapott tanársegédi státust. A hatvanas években, már magyarországi lakosként, a Mezőgépfejlesztő Intézetben dolgozott. Szakmájából 1969-ben, a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen doktorált. A Budapesti Nemzetközi Vásáron 1973-ban bemutatott zöldbab- és fűszerpaprika-betakarítógépe „világszámmá” vált, nyugat-európai és amerikai cégek is megvásárolták a licenzét, ő pedig a Kiváló Feltaláló Díj arany fokozatát kapta meg.

A másik ágon első szárnypróbálgatása 1956-ra tehető. Arra a városra és arra az évre, ahol és amikor Lengyelországban az ellenállási küzdelem elkezdődött, s Magyarországon egy kétségbeesett szabadságharcban teljesedett ki. Sutarski számára, mint vallja, az az időszak nagyon termékeny volt. A lengyel témájú, a szerelmes s a társadalmi és politikai, fiata-

lon megírt költeményei mellett az év vége felé három, a magyar felkelés leverésének fájdmából született verset is írt. Ezek közül a cenzúra csak a *Katalin* címűt engedte át, amely 1956. december elején a poznańi kulturális sajtóban és utána az első verseskötetében is megjelent. A nyomdát annak köszönhettem, hogy nem szerepel benne sem Magyarország, sem Budapest neve, csak egy leányé, és a cenzor valószínűleg nem tudta, hogy ez egy máshol a világon ebben a formában sehol nem használt magyar név. A vers mottóját akkor nem lehetett odaírni. Ez az ajánlás – „Az 1956-os magyar tragédia emlékének” – csak 1986-ban, a forradalom 30-ik évfordulóján, Londonban, a Gömöri György szerkesztésében kiadott *Lengyel költők a magyar 56-ról* című antológiában szerepelhetett a verscím alatt. A másik két magyar vonatkozású verse feledésbe merült; csak évekkel később, már Magyarországon találta meg őket a kéziratok között. Akkor magyar fordításuk is elkészült. Mindhárom vers 2014-ben a Magyar Napló Könyvkiadónak köszönhetően a *Ha úgy tudnánk...* című válogatott verseskötetében jelent meg, így az alábbi mű is:

Szenteste

(Wigilijny wieczór)

– az 1956-os magyar tragédia emlékének –

*a szentestét bebugyolálja a hó
mily jó valaki szemébe nézni
felfedni bennük a fenyőgyertyák fényét
csodásan elrendezni a szavakat
úgy hogy boldogság kerekedjék belőlük
a szentestét bebugyolálja a hó
fagyöngy díszítgeti
a szentestét bebugyolálja a hó és az ének
csak ott*

*délen, Budapesten
szól másként az ének
másként rendeződnek a szavak
a kötésekén még átüt a vér
ott szenteste
a megolvadt viasz is könnyé válik*

(1956. december)*

Sutarski és számos társa számára egész életre meghatározó nemzedéki élményt jelentettek az akkori események, amelyek közös történelmünkben ismét

* Kovács István fordítása.

kiemelten irányították egymásra a lengyelek és a magyarok figyelmét. Fiatalként, debütáló költőként egyik alapítója volt a Wierzbak irodalmi csoportnak, kezdeményezője és egyik szervezője a lengyel irodalom történetében először megjelenő országos költészeti fesztiválnak (1957–1961). Írói teljesítménye több mint harminc kötetet ölel fel, ebből nyolc saját verseskötete (költeményeinek egy része magyar fordításban is megjelent), s magyar költőket fordított lengyel nyelvre, költészeti antológiákat állított össze. A kilencvenes évektől irodalomkritikával és esszéírással is foglalkozik, a kétezres években pedig több historiógráfiai munkával jelentkezett, amelyekben a lengyel–magyar kapcsolatokat dolgozza fel izgalmas, egyéni megközelítésben. A rendszerváltozás után rövid ideig diplomáciai szolgálatot vállalt, 1990–1992 között a budapesti lengyel nagykövetség kulturális tanácsosa és a Lengyel Intézet igazgatója volt. A későbbiekben televíziós szerkesztőként is bemutatkozott, több, lengyel témájú dokumentum- és művészettel foglalkozó filmet forgatott. A magyarországi lengyelség életének aktív résztvevője: 1995–1999, illetve 2001–2007 között az Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat elnöke, 1998-ban az ezeréves lengyel–magyar történelmi összefüggéseit is kutató Magyarországi Lengyelség Múzeumának és Levéltárának (mai nevén Lengyel Kutatóintézet és Múzeum) létrehozója, 1998–1999, illetve 2001–2007 között vezetője, ezt követően 2014-ig pedig igazgatója volt.

„Úgy érzek, mint egy lengyel, de úgy is, mint egy magyar – nyilatkozta 2017 februárjában a Magyar Időknek. – Ez a két ország nemcsak szereti egymást, de a keresztény Európa védelmében évszázadokon keresztül cselekedett, és most is ezt teszi.” Úgy tartja, nagyon fontos, hogy ez a tézis a köztudatba egyre inkább bevonuljon, mert a két nemzet büszkeségei közé tartozik. S az újból veszélyben levő világban a költőknek – mert a jó költészet összesűrített jelentőségű szavaiban iránymutató energia rejlik –, de egyáltalán minden lelkiismeretes tollforgatónak kötelessége megéreztetni, mi a fontos a saját társadalmának s a nemzeteknek.

2018-ban jelent meg – egyszerre magyarul és lengyelül – a Méry-Ratio Kiadó gondozásában eddig legnagyobb lélegzetű, a *Lengyelország történelme magyar vonatkozásokkal* című könyve, amelynek megírásához a nem hivatásos történész köntösét öltötte fel. Salamon Konrád történész véleménye szerint ez az első olyan munka, amely úgy tekinti át röviden

Lengyelország történetét, hogy ahhoz a találkozási pontokon hozzacsatolja a magyar história vonatkozó elemeit, ami mintegy természetes, hiszen az egymással ezer esztendőn keresztül szomszédos két ország sorsa számos tekintetben összefonódott. Még hozzá nem egyszer olyan szorosán, hogy igazolható hatással voltak egymás történelmére, kultúrájára. Mindkét nemzet évszázadokon át a keresztény Európa védelmezője volt, s bizonyos értelemben az is maradt mind a mai napig, noha Európa ezt soha nem értékelte. Az érdek- és sorsközösség tartós helyzete folytán az elmúlt ezredévben lelki tekintetben is közel kerültek egymáshoz nemzeteink, olyan szoros kötelékbe fonódva, amely egyedülállónak számít. Hasonló szemmel nézzük a világot, a kölcsönös jó szándék és becsület vezérel bennünket, a segítségnyújtás ösztöne a bajban – mindezek nem egyszer felülírták és felülírják az egoista reflexeket, a politika által alkalmanként ránk kényszeríteni kívánt viselkedésformákat. Sutarski, mint mondja, azért írta meg könyvét, hogy a lengyel nép történelme számunkra és az eljövendő nemzedékek számára útmutatóként szolgáljon. Hogy élesebben látszódjék, a társadalom és a nemzet érdekében mi számít erkölcsösnek és előrevivőnek, illetve mit kellene elkerülni, ami veszteséghez, pusztuláshoz vezet. A magyar vonatkozások szervesen kapcsolódnak mindehhez. Józef Piłsudski – a 20. század első lengyel állami vezetője – kihangsúlyozta: „Aki nem becsüli és nem értékeli nagyra saját múltját, az nem képes tisztelettel viseltetni a jelenvalóság iránt, sem pedig jogot formálni a jövőre.” Az aforizma kiválóan érzékelteti, hogy az emberi élet alapjait nem szabad elveszíteni, sem pedig tétlenül nézni a lerombolását, esetleg automatikusan helyettesíteni valamiféle messziről ránk zúdított, idegen szellemű „áltudással”. Helytelen dolog sekélyessé tenni a létezés minőségét, és korlátozni a gondolkodás önállóságát. Az ilyen jelenségek a totalitárius rendszerek kezére játszanak – az elmúlt évszázadban a náciizmuséra és a kommunizmuséra –, és jelenleg a nemzetek (s velük együtt a történelem és a hagyományok) felszámolására törekvő amorf globalizmuséra. Ez utóbbi is igyekszik maga alá gyűrni a világ társadalmait – mindenekelőtt Európa népeit, köztük a lengyelt és a magyart is. Ennek érdekében alaktalan masszává törekszik egyesíteni őket: gazdasági nyomásgyakorlással él velük szemben, népszerű kultúrapótlékokat zúdít rájuk, viszonylagosként tünteti fel vagy egyenesen elveti a tradicionális vallási és erkölcsi értékeket, támogatja,

hogy a hagyományos értelemben vett Európát idegen hitű és kultúrájú embertömegek árasztassák el.

Az Európára és két hazájára egyszerre figyelő szerző mostanában szerkesztett egy hármastagolású – a természetet féltő, a kommunista múlttal foglalkozó, valamint a globalizmus ellen megszólaló – válogatást is a verseiből *Az emberi ellenállás stációi* (Magyar Napló, 2018) címmel, amelyet két esszéje kísér. Ez utóbbiakban a három totalitarizmus – a kommunizmus, a náciizmus és a globalizmus – veszélyeiről ír, verseiben pedig a maga költői eszközeivel tart ellenük pajzsot. Víziója több mint megrázó: „Hová rohansz Európa ebben az iszonyatos zürzavarban / milyen bika rabolt el és környékez manapság is / téged legszebb nőjét a világnak / téged aki Dantét és Schillert nemzetted / az Akropoliszt a Louvre-t és a Capri szigetet teremtetted / téged, aki a keresztet napjainkig lelked fölött őrizted / hogy azt manapság leszaggassák az idegenek emlékműveinkről is /.../ Már nem vagy oly vonzó / és annyira szép se / már bőrdön a szoclib prostitúció jelei / pár év múlva csak hamu / és tűzvész búze fog rád emlékeztetni / fölöttük keringő bánatos sasok / megsemmisült fészkeket keresve”*

A vereség az eddigi, keresztény gyökerű Európa és civilizációja végét jelentené, viszont a győzelem az erkölcsi megújulás lehetőségét hozná magával – hangsúlyozza. Ennek érdekében az íróknak, a költőknek is cselekedniük kell, hasonlóképpen, mint az előző két évszázadban. Igaz ügyben a költő szavának ma is van mágikus ereje.

Amíg a történelemre reflektálásnak és a költészetnek olyan erőteljes képviselői dolgoznak és alkotnak, mint a most 85 esztendőes Konrad Sutarski, van remény – az unokák számára is. Nem kell őt személyesen ismerni ahhoz, hogy lássuk: műveiben, de a hétköznapi életben is mindig kifogástalanul elegáns, vélhetnénk, ő az, akiről ama bölcsesség született, hogy egy úr a pokolban is úr.

„Igazi uraság az, ha egy magyar úr egy lengyelt tart magának” – írja Jókai *A mi lengyelünk* című regényében. Nos, ha igazi magyar urak akarunk lenni, kövessük e mintát, kívánjuk, hogy továbbra is érezze otthon magát nálunk, és köszönjük meg Konrad Sutarskinak mindazt, amit dolgos életében értünk, magyarokért és lengyelekért, s ezáltal az egyetemes kultúráért tett.

* Bágyoni Szabó István fordítása

KONRAD SUTARSKI

Most, amikor közeledik 85. születésnapom, belenéztem az első magyarországi verseskötetembe, amelyet az Európa Könyvkiadó 1975-ben jelentetett meg *Konrad SutarSKI versei* címmel (a költészet ifjabb nemzedékeit világviszonylatban bemutató sorozat keretében). Kiválasztottam belőle három – hozzávetőleg fél évszázaddal ezelőtt keletkezett – verset, amelyeket Weöres Sándor, Csoóri Sándor és Tandori

Dezső fordított magyar nyelvre. Egyúttal szeretném köszönetem nyilvánítani a többi nagy költő műfordítónak (Lator Lászlónak, Marsall Lászlónak, Somlyó Györgynek, Tornai Józsefnek) is, akiknek részük volt e kötetem fordításában. Az a korszak a szabad gondolkodás ellensége volt, ugyanakkor szinte az összes jelentős költő kiváló műfordítóként tevékenykedhetett. (K. S.)

sürgős táviratok nyomán

*sürgős táviratok nyomán körém gyülekeznek
rücskös-nagy sziklák
ősz fenyők
kemények légzésük mind zihálóbb
lökdösődnek mint mi szoktunk a megállóban
a viharok hangja is egyre rekedtebb
szelek oktatják őket közös felvonulásra
égbolt-kivilágításra forradalmi jelszavakkal*

*lassan gyülekeznek mégis
sejtik-e átmenet idején hívom őket
nem végeztem még kellő tisztogatást a sejtek közt
a kéreg körüli tárcák mennyi rutintól szürkék
mégis az egyik négy gyerek anyja
másikuk anti-tanári-gerillavezér volt a
gimnáziumban
a közös lógáson az erdőn
közelednek s érzik e képzelettársulás bizonytalan még
prémiumot fizetésemelést hogy biztosítsak
hogyan védjem meg őket – e tájképeket – az inflációtól*

*szabad téren csoportosulnak
mint a darvak készülődve visszatérve
sátrat vernek elemi-csapás-sújtottak
nincs lakás odú-bérletet keresnek mókusoknál*

*sokáig tart még egyesíteni őket
szorgalmazni átalakulásuk szaporaságát
felvillanva velük együtt öregedni
vándorolni*

1971

Tandori Dezső fordítása